

Види навчальної діяльності учнів на уроках за творами Миколи Вінграновського

*Галина Гич, завідувач кафедри
теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти МОІППО,
канд. пед. наук, доцент*

Микола Вінграновський – один із когорти творчої генерації шістдесятників. З-під його пера з'явилися повісті й оповідання (“Первінка”, “Сіроманець”, “Гусенятко”, “На добраніч”, “Кінь на вечірній зорі”, “У глибині дощів”, “Літо на Десні”, у яких Микола Степанович поєднував світ людей і тварин. Він майстерно передавав думки, які нібито роїлися в головах звірів і саме цим прийомом зачаровував маленьких читачів. Вінграновський по-особливому відчував дітей, він вважав, що ті живуть мріями, у них ще не сформувалась та доросла практичність, їм не притаманний цинізм, вони світлі та відкриті для світу. Філософія дитиноцентризму як один із краєугольних каменів Нової української школи, була йому притаманна задовго до того, як сформулювали теоретики реформи школи. Для нього кожна дитина – індивідуальність, яку ще не “причесало” суспільство. Саме через те, Микола Степанович чимало своїх праць присвятив дітям. У 1984 році письменник за дитячі збірки став лавреатом Державної премії України імені Тараса Шевченка.

Значення літератури рідного краю важко переоцінити з точки зору залучення дітей до активного читання і формування компетентного читача, тому зацентруємо на важливості навчальних програм такого роду. [4] Особливо нагальною стає широка практика відзначення ювілейників-краян, до яких у 2021 році і належить Микола Степанович Вінграновський. Саме під час святкування ювілеїв треба активізувати поширення інформації про життя і творчість митців, якими пишається і Україна, і їх малі Батьківщини. 2021 рік, який був багатим на ювілеї, дає підстави говорити про популяризацію творчості видатних краян як своєрідну «стратегію перепрочитання»...

У «Державному стандарті базової середньої освіти» зазначаються наскрізні уміння здобувачів освіти, першим серед яких є уміння «читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів». [1]

Учням сьогодні притаманні різні читацькі практики – читання і традиційних, і електронних текстів, що ще більше підсилює увагу учителя до тих видів навчальної діяльності, які використовуються на уроках літератури. Уміння читати сьогодні – це те, як читач вміє користуватися комплексними стратегіями опрацювання інформації, в тому числі аналізувати, синтезувати, інтегрувати та тлумачити актуальну інформацію з різнорідних текстових чи інформаційних джерел.

Розглянемо окремі види навчальної діяльності учнів, які може використовувати учитель на уроці української літератури при вивченні творів ювіляра 2021 року – Миколи Вінграновського.

Зважаючи на важливість початку уроку («восьмисекундний фільтр», коли учень вирішує для себе, чи цікаво йому слухати, читати, дивитися), пропонуємо учителю включити невеличкий фільм, який продемонструє дітям основну проблему твору: тему добра і зла. Після перегляду можна протягом 1 – 3 хвилин обговорити проблему події фільму, що допоможе учням зрозуміти загальну ідею повісті «Сіроманець» (Ролик «Камінь» (<https://drive.google.com/file/d/1Kn6vWCKNUklsWpIQZcAxBezpfZIFEJ5P/view?usp=sharing>)).

Поки учні передивляються ролик, учитель може написати на дошці або фліпчарті епіграф до уроку як мотиватор: ««Сіроманець» - це повість про дружбу хлопчика та вовка, а добро — тло, на якому краще видно характери персонажів».

Далі можна звернутись до дітей: «Перегорнувши сторінки підручника, ви прочитали назву твору Миколи Вінграновського. Поміркуйте та поясніть, чому саме так назвав свій твір автор» (наскрізне уміння – висловлювати власну думку в усній та письмовій формі).

Як правило, учитель обов'язково розповідає учням про життя і творчість Вінграновського, отже на початку уроку можна включити медіотекст (<https://www.youtube.com/watch?v=gvKgDvGk8Oo>).

Дуже важливим для уроку є робота з текстом повісті, під час якої реалізується наскрізне уміння «читати з розумінням». Учитель може запропонувати учням не тільки прочитання тексту («читання-переглядання»), але й запропонувати їм «читання-прослуховування»: аудіотекст (https://drive.google.com/file/d/1NXM0w8HXZJn9l_ryHaLAE0FpOhZdcK--/view?usp=sharing).

Якщо учневі важко читати «на слух», можна порадити звукові книги (<https://www.youtube.com/watch?v=xu1Bs3Ps4wE>; <https://www.youtube.com/watch?v=dMET-SmWvds>; <https://4read.org/1157-mikola-vngranovskiy-sromanec.html>).

Микола Степанович сам читає «Гусенятко»
(https://drive.google.com/file/d/1NXM0w8HXZJn9l_ryHaLAE0FpOhZdcK--/view?usp=sharing).

З метою розвитку образного уявлення учнів, учитель пропонує переглянути киноролики (<https://www.youtube.com/watch?v=9RQvjm1Zq4o> або <https://www.youtube.com/watch?v=remF4t2VvKM>), які потім протягом 1 – 2 хвилин можна обговорити.

Одна із сучасних технологій навчання – «перевернутий клас», а однією із модифікацій цієї технології є формат «перевернутий учитель». Можна запропонувати дітям переглянути фрагмент майстер-класу учителя української мови і літератури (<https://www.youtube.com/watch?v=dMXiKC3R9YQ>).

Урок літератури навряд чи буде ефективним, якщо учні не сприймають та не запам'ятовують інформацію, яка подається учителем або яку вони читають самостійно.

Тому на уроці вкрай важливо активізувати візуальну пам'ять учнів, серед важливих характеристик якої назвемо швидкість читання. Щоб перевірити здатність класу до читання, учитель розподіляє фрагмент твору Вінграновського на два рівня і учні читають зі звичайною для них швидкістю. Радимо учителеві визначити час, необхідний середньому учневі на мовчазне прочитання тексту. Потім учні починають за сигналом учителя читати з вищою швидкістю. Після прочитання невеликого фрагменту повісті учитель зупиняє процес самостійного читання дітей і обговорює з ними у груповому форматі, як вони представляють собі прочитану сцену.

Ще раз нагадаємо про важливість першого наскрізного уміння (уміння читати з розумінням) і порадимо учителеві використовувати різні читацькі практики на уроках. Учитель задає дітям питання до прочитаного тексту або пропонує їм озвучити власні питання, які у них виникали під час читання або прослуховування тексту твору.

З огляду на переважну візуалізацію більшості сучасних учнів, доцільно запропонувати учням «намалювати» у власній уяві образи, які сформовані прочитаним текстом. Можна також продемонструвати унаочнені матеріали, які семантично пов'язані із текстом.

Так, наприклад, можна запропонувати учням переглянути наступні картинки, після чого учні мають пояснити, чому надають перевагу тій або тій картинці.

Перед демонструванням унаочнених матеріалів виконаємо таку вправу:

1. Попросіть учнів подивитися на парту (або закрити очі) і представити свою кімнату, стіни з вікнами, обстановку. Ця вправа переконає вас, що діти представляють картини лівою півкулею (ця півкуля відповідає за здатність розмовляти і за запам'ятовування фактів, імен, дат та правильного їх написання).

2. Дайте дітям прочитати короткий фрагмент – хтось читає буквально одне речення, хтось – кілька речень (не більше 7 – 8, оскільки можливості оперативної пам'яті сучасних дітей, на жаль, є дуже обмеженими).

3. Як тільки учні завершили читання твору, учитель пропонує пильно подивитися на що-небудь (або закрити очі) і представити те, що описується. При цьому переконайтеся, що в реченні використовуються тільки конкретні іменники і активні дієслова, оскільки абстрактні іменники і такі дієслова, як «бути», перешкоджають роботі правої півкулі.

4. Попросіть учнів описати колір, розміри, форму, передній план того, про що вони щойно прочитали. Можна продемонструвати учням картинку до конкретного речення або навіть слова чи словосполучення і порівняти з тим, що учні «побачили» в образній уяві.

5. Наступна мета - з'ясувати, скільки предметів діти можуть включати в картину до того, як вони перейдуть до читання або прослуховування наступного фрагменту тексту, оскільки одночасно мозок може включати від 5 до 9 одиниць інформації. Коли обсяг інформації виходить за рамки його можливостей, мозок «пропускає» попередньо отриману інформацію, щоб звільнити місце для іншої. Тому учневі необхідно повторювати його власні картини: першу, другу, третю ... Це дасть можливість учневі не тільки зрозуміти текст, але й запам'ятати його.

Звертаємо увагу учителя, що учні у класі поділяються на групи за провідним способом сприйняття інформації (візуал, аудіал, кінестетик і дигітал). У класі з 30 учнів - від 4 до 6 - «транслятори» (використовують одну модальність). Вони потребують адаптації матеріалу в процесі навчання. З трьох компонентів будь-якого

тексту (сюжет, декорації і характери) тільки візуал здатен оцінити і зацікавитися детальним описом, невізуал не помітить цього. Аудіали люблять діалоги, оскільки так вони «чують» голоси різних персонажів. Кінестетик спрямований на дію сюжету, його менше хвилюють опис і внутрішня сутність героїв, він любить тільки зовнішні дії героя.

При аналізові тексту учитель радить учням відкрити сторінку і побіжно переглянути абзаци (чим коротший абзац, тим більша ймовірність, що є діалоги). Радимо дати учням конкретне завдання: промаркувати сторінки колірним кодом (блакитний колір для кінестетиків, зелений – для аудіалів), або взагалі запропонувати такий варіант роботи з текстом: кожен учень позначає кольором певні фрагменти тексту (результати останніх психофізіологічних досліджень свідчать про те, що поділений на кольорові фрагменти текст легше сприймається і запам'ятовується).

З метою запам'ятовування найбільш важливої інформації з тексту повісті, учитель пропонує учням на уроці створити «хмарку слів», яка може складатися як з окремих слів (персонажі - імена, дії героїв через дієслова, прикметники як базові характеристики персонажів), так і речень, які учень вважає найбільш важливими.

Надзвичайно важливою на уроці літератури є постфаза (третій етап читацької діяльності учнів), коли відбувається рефлексія прочитаного. З метою активізації творчої та образної уяви учнів можна запропонувати їм такий вид навчальної діяльності, як виконання вправи «Чи уважний ти читач?». Учні розглядають малюнки до повісті, стисло описують, який саме який епізод зображено а потім нумерують ці епізоди відповідно до сюжету твору.

Домашнє завдання може полягати у складанні кожним учнем паспорту твору.

Наводимо можливу схему такого паспорту.

Паспорт повісті «Сіроманець»	
Жанр твору	
Тема твору	
Ідея	
Проблематика	
Персонажі	
Композиція	

Одним із видів домашньої роботи може бути складання учнем конспекту за прочитаним текстом. Для цього радимо скористатися шаблонами конспекту Корнелла або Білла Гейтса. Ці види навчальної діяльності поки що не мають активного використання, але сучасні учні із задоволенням їх складатимуть, оскільки виконання цього завдання є творчим процесом самореалізації здобувача освіти.

Як приклад виконання такої роботи наводимо авторські конспекти (<https://drive.google.com/file/d/1g8tGbPb28bNOVeLUQQ->

[PrhQzXdrQP6WQ/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1g8tGbPb28bNOVeLUQQ-PrhQzXdrQP6WQ/view?usp=sharing)),

([https://drive.google.com/file/d/1g8tGbPb28bNOVeLUQQ-](https://drive.google.com/file/d/1g8tGbPb28bNOVeLUQQ-PrhQzXdrQP6WQ/view?usp=sharing)

[PrhQzXdrQP6WQ/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/1g8tGbPb28bNOVeLUQQ-PrhQzXdrQP6WQ/view?usp=sharing)).

Одним із очікуваних результатів уроку літератури відповідно до модельних програм є така характеристика «описує літературні вподобання, наводячи приклади із прочитаних творів». Пропонуємо учителю «осучаснити» виконання такого завдання і запропонувати учням оцінити прочитану повість з використанням поняття «контрастні тексти – книги». Можна скористатися такими визначеннями Ю. Щербініної: драйв-книга, релакс-книга, еліт-книга, статус-книга, книга-шок, книга-сенсація, книга-одкровення, фаворит-книга і т.п. [5] Завдання може бути поданим у іншій транскрипції: учні добирають емодзі відповідно до власного сприйняття прочитаної повісті і обгрунтовують свою точку зору.

На очікуваний результат «учень ефективно використовує інформаційні ресурси (бібліотеки, сайти тощо) для задоволення власних читацьких потреб і розширення кола читацьких інтересів» може «спрацювати» наступний вид навчальної діяльності. Учні отримують завдання знайти у Всемережжі або бібліотеці книгу сучасного автора, яка продовжує тему повісті. Якщо учні не зможуть знайти сучасних відповідників «Сіроманцю», пропонуємо учителю продемонструвати книгу сучасного автора про дружбу людини і тварини (https://book24.ua/catalog/sovremennaya_proza_nov/vulichniy-kit-na-im-ya-bob-bila/). Учителі досить часто використовують на уроках книги, які «заводять» учня в тему і проблематику твору, або навпаки, «продовжують» вже наявне читання з метою активізації читання учнів учителі.

Очікуваний результат «учень створює за мотивами прочитаного власний медійний продукт» може бути зреалізований через такий вид навчальної діяльності, як буктрейлер.

Завдання учителя можуть співвідноситися із рівнем наявної інформаційно-комунікаційної компетентності як однієї із ключових компетентностей кожного учня:

Високий рівень - «Створи буктрейлер за прочитаною повістю»,

Оскільки створення буктрейлера – це завдання доволі складне, учитель пропонує учням поділитися на групи, в якій кожен учень виконує своє завдання для киноролика. Можна запропонувати учням створити презентацію, а потім зберегти її як фільм.

Після того, як учні колективно створюють презентацію, можна ускладнити завдання і запропонувати «перевести» готову презентацію у формат «печа-куча»: 20 слайдів по 20 секунд. Таким чином, менш ніж за 7 хвилин учні ознайомляться із повістю (вимога скорочення та ущільнення текстової інформації також є логічним продовженням наскрізного уміння «критичне мислення»).

Достатній рівень – «Запропонуй фрагменти тексту повісті, малюнки, медіатексти для буктрейлера.

Середній рівень – «Знайди у Всемережжі приклад киноролика і поясни свій вибір».

Низький рівень – переглянь запропонований буктрейлер і опиши свої враження.

Наступний очікуваний результат «Створює невеликі типові повідомлення на спеціальних (захищених) цифрових сервісах і в соціальних мережах щодо художньої вартості творів літератури рідного краю» може бути досягнутим за умов виконання таких завдань учителя:

1. Учитель пропонує учням (усно або письмово) розказати про твір тим своїм друзям, які ще не читали повість, спробуйте переконати своїх однолітків, що такі книги треба читати.

2. Учитель пропонує дітям придумати історію Сіроманці 21 століття з використанням технології «сторітеллінг». Це завдання можна виконати усно у вигляді групової дискусії або письмово – кожен учень записує «своє» речення на аркуші паперу і передає його іншому учневі.

3. Можна ускладнити це завдання і запропонувати здобувачам освіти створити цифрову історію, яку потім можуть переглянути і учитель, і учні.

4. Учитель говорить: «Я знаю, що ви не читачі, а письменники! Микола Степанович розповів історію Сіроманця з моменту, коли вовк втратив зграю і залишився один. Напишіть вдома свою історію Сіроманця або створіть комікс. Ми всі разом послухаємо Ваші історії або переглянемо комікси!»

Можна показати дітям наступну картинку, яка допоможе їм виконати цей вид навчальної діяльності.

Очікуваний результат «Учень формулює висновки відповідно до завдання на основі аналізу тексту» вочевидь буде більш якісним, якщо учні будуть бачити на уроці рисунки, малюнки, світлин, які «включені» у семантичну структуру повісті і допомагають правильно сприйняти текстову інформацію. Водночас зазначимо, що шрифтові виділення (курсив, підкреслення, жирний шрифт, великі літери) не полегшують сприйняття тексту. Саме такі прийоми дуже часто використовуються сьогодні на уроках.

Радимо при підготовці презентацій або при використанні роботи з фліпчартом пам'ятати про те, що найкращими кольорами шрифтів є червоний, зелений, синій, коричневий. За думкою науковців, легше сприймається текст, поділений на кольорові фрагменти (про це вже було зазначено вище), у мозку людини довше зберігаються образи, вписані у коло або овал, ніж у фігуру з гострими кутами (трикутник, квадрат, прямокутник). [3]

Особливу роль на уроках літератури відіграють творчі завдання, які можуть бути самими різними. Так, скажімо, учитель пропонує учням обрати слова і словосполучення з авторського тексту повісті, але «перекласти» їх сучасною мовою (не більше 7 – 8 слів, можна навіть скоротити завдання до 1 – 3 слів).

Цікавим видом творчості і окремого учня з високим рівнем компетентностей і групи учнів з невисокими компетентностями є створення, заповнення і насичення новими матеріалами робочих зошитів. Для прикладу учитель може скористатися наявними у Всемережжі ресурсами (<https://vseosvita.ua/library/zosit-iz-zavdannami-dla-vivcenna-povisti-m-vingranovskogo-siromanec-448110.html> (М. Вінграновський, «Сіроманець»), <https://vseosvita.ua/library/zosit-iz-zavdannami-do-povisti-kazki-misceldla-drakona-u-vinnicuka-238027.html> (Юрій Винничук, «Місце для дракона»).

Наприкінці уроку можна запропонувати учням швидкокод, за яким вони протестуються самостійно.

Тест до Гусенятка

В умовах стрімкого розвитку практики дистанційного навчання радимо наступне покликання, яким може скористатися учитель (https://nvk9.ks.ua/wp-content/uploads/2020/04/5_klas_do_30.04._Dstantsijne_navchannya_ta_metodichni_rekomendatsiyi_do_urokiv_ukrayinskoyi_literaturi_1.pdf). Принагідно дякуємо Солониній Н. Г., вчительці української мови та літератури Топільського ліцею Дворічанської селищної ради Куп'янського району Харківської області.

Матеріали даної публікації стануть у нагоді учителям української літератури у площині удосконалення їх предметно-методичної компетентності (А2.4 Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів) (Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». [2]

Додаткові матеріали до уроку

Біографія Миколи Вінграновського	 vse.ee/yuq
Інтерактивна картинка Падлет	

Список використаної літератури.

1. Державний стандарт базової середньої освіти // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
2. Професійний стандарт вчителя закладу загальної середньої освіти: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)" // <https://zakon.rada.gov.ua/go/v2736915-20>.
3. Митрофанова В. С. Особенности восприятия текстовой информации на бумажных и электронных носителях // Вестник УлГТУ. 2015. С. 32 – 34.
4. Шуляр В. І., Купцова В. В. Література рідного краю: Програма для середньої загальноосвітньої школи. 5-11 класи. Миколаїв; МОІППО, 2020. 86 с.
5. Щербинина Ю. Выход из зоны Брока: новые способы и актуальные практики чтения // Знамя. 2018. № 3. С.